

anarhija/ blok 45
PORODIČNA BIBLIOTEKA

Theo van Doesburg
ŠTA JE DADA?
1923.

Theo van Doesburg (Christian Emil Marie Küpper, 1883–1931), „Wat is Dada?“, pamflet u izdanju časopisa *De Stijl*, Den Haag, 1923. Kurt Schwitters (1887–1948), Theo van Doesburg, In memoriam, originalno bez naslova (1931), *De Stijl*, januar 1932.

Preveo i priredio: Aleksa Golijanin, 2016.

<http://anarhija-blok45.net1zen.com>
aleksa.golijanin@gmail.com

ZAJEDNIČKA ARHIVA
<http://anarhisticka-biblioteka.net>

PRIJS 25 CENTS.

théo van doesburg

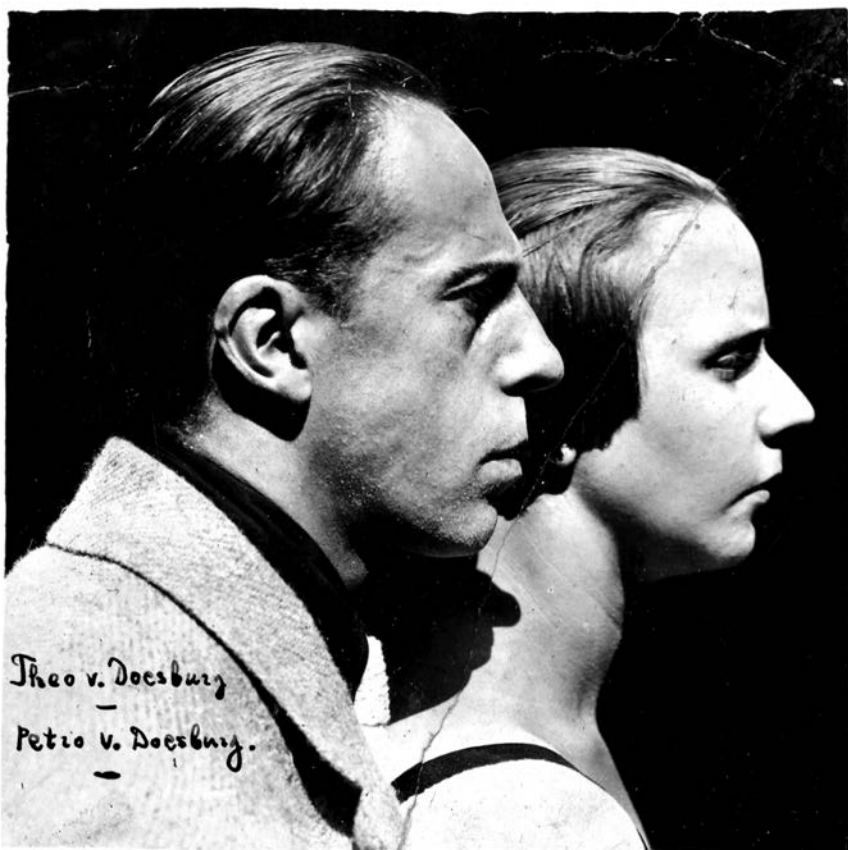
WAT

is

DADA?

? ? ? ? ? ? ?

Šta je DADA?
Teo van Dusburg (1923)

Theo van Doesburg (1883–1931)
 Nelly-Péto van Doesburg (1899–1975)
 Foto: Lucia Moholy, Weimar, 1921–22.

Dada Existe depuis toujours la Sainte Vierge
 Dada fut Dadaïste.

De schilderkunst is de weder
 geboorte van ons zelve in de
 i. K. Bonset.

Dada est contre le futur, DADA est
 Mort, DADA est idiot, VIVE DADA
 DADA n'est pas une école littéraire
 hurle. TZARA.

Tous les matins s'enfile mes
 Bottines. Picabia.

Bei rheumatischen Zahnschmerzen und Kopfschmerzen genügen nicht 2-3
 Revontabletten und zwer auf den BAUCH.

PROGRAMMA Soirée JAN. 1923
DADA Haarlem

„Dadasofie“, korte inleiding tot het 'dadaïsme' door Theo van Doesburg.
 (anti-dadaïst).

Marcia nuziale per un cocodrilo
 van ViTToRio Rieti . . . . . Klavier
 Uitgevoerd door Mevrouw Péto van Doesburg.

Grossen GloReichEn RevolUtioN in REVON
 door Kurt Schwitters (den Grossen Merz-DADA aus Hannover).

PauZE

Marcia FuneBR^E PeR ùN uCCELLINO
 van Vittorio Rieti . . . . . Klavier.
 Uitgevoerd door Mevr. Péto van Doesburg.

GEDICHTE VoN ABsTRACTER
LYRIK Bis ZUM URLaut
 door Kurt Schwitters (Sonnier-merz.)

„und als sie die Tüte sah,
 DA waren rote Kirschen drin
 DA machte sie Tüte zu.
 DA war die Tüte zu.“

Simultaneïstisch-méchanische dansbeelding met
claxon- en houtbegeleiding
 door V. Huszar, met medewerking van Kurt Schwitters en
Mevr. Péto v. Doesburg.

MARCIA militare per le FOR miche
 van Vittorio Rieti . . . . . Klavier
 Uitgevoerd door Mevrouw Péto van Doesburg.

DADA-RAG-TIME van ÉRIC SATIE-SATIRIEK

Daru **BANALITÄTEN**
 Revon in Familien Flaschen à 2.50 M.

Program večeri u Harlemu, 12. januar 1923.

BIBLIOGRAFSKA NAPOMENA

Ovo izdanje je pripremljeno na osnovu engleskog prevoda Michaela Whitea, Theo Van Doesburg, *What is Dada? and Other Dada Writings*, Atlas Press, London, 2006, i francuskog prevoda Marca Dachya, „Qu'est-ce que Dada?“, *Archives Dada: Chronique* (Hazan, 2005); takođe, za Švitersov tekst, na osnovu engleskog prevoda Ralpa Manheima, „Theo van Doesburg and Dada“, *The Dada Painters and Poets: An Anthology*, ed. Robert Motherwell, George Wittenborn Inc., 1951 (1967), Harvard University Press, 1981, str. 275–276; i francuskog prevoda Marca Dachya, „Van Doesburg: 'La vie est une invention extraordinaire'“, *Archives Dada: Chronique*, Hazan, 2005, str. 366–367.

VELIKO HVALA MAJKLU VAJTU, koji mi je poslao svoj prevod teksta „Šta je dada?“! Izdanje Atlas Press je u međuvremenu postalo raritet, prilično skup, tako da je to bio spas. (AG, februar 2016)

Michael White, Professor of History of Art: <https://www.york.ac.uk/history-of-art/staff/white/>

Michael White, *Generation Dada The Berlin Avant-Garde and the First World War* (Yale University Press 2013): <http://yalebooks.co.uk/display.asp?k=9780300169034>

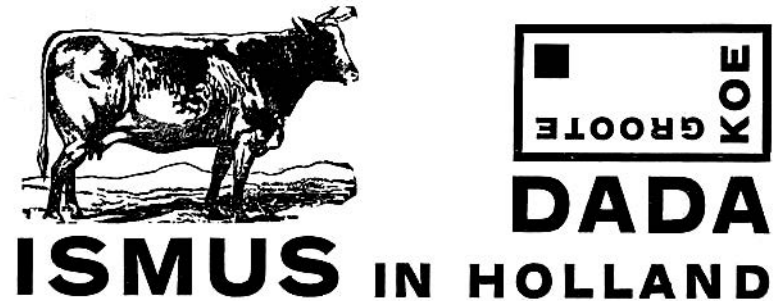
David Hopkins & Michael White, *Virgin Microbe: Essays on Dada* (Northwestern University Press, 2014): <http://www.nupress.northwestern.edu/content/virgin-microbe>

Izbor iz dostupne bibliografije:

Originalni pamflet iz 1923: [http://sdr.lib.uiowa.edu/dada/Wat is dada/index.htm](http://sdr.lib.uiowa.edu/dada/Wat%20is%20dada/index.htm)

Hubert F. van den Berg, *The Import of Nothing. How Dada Came, Saw and Vanished in the Low Countries (1915–1929)*. Crisis and the Arts. The History of Dada. Volume VII. Farmington Hills: G. K. Hall & Co, 2002. PDF: <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/8466>

Jed Rasula, *Destruction was my Beatrice: Dada and the Unmaking of the Twentieth Century*, Basic Books, 2015, naročito poglavlja 11–12, „New Life“ i „Yes No“, str. 215–245–269. Dostupno kao PDF, između ostalog i preko adrese, <http://monoskop.org/Dada>.

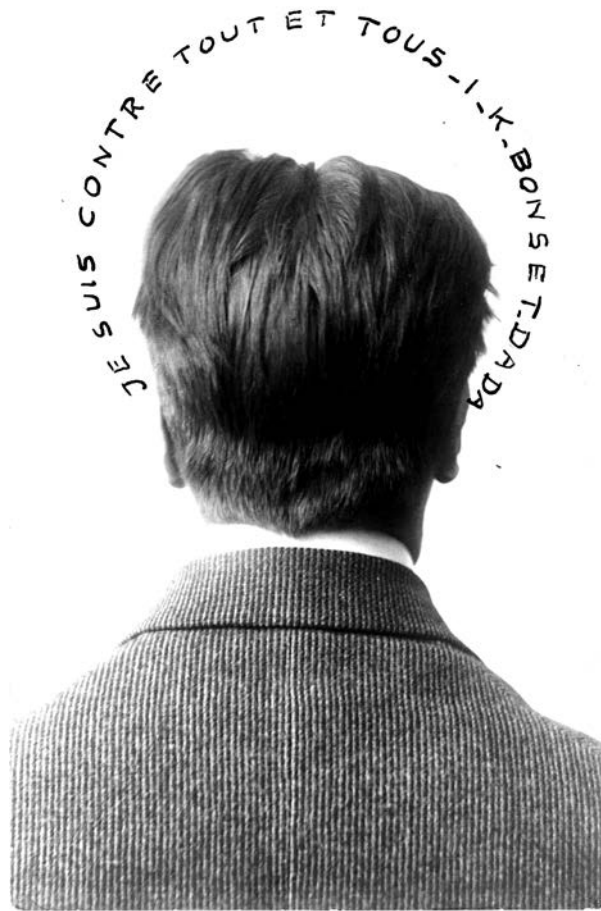
DADA

in Holland ist ein Novum. Nur ein Holländer, I. K. BONSET, ist Dadaist. (Er wohnt in Wien.) Und eine Holländerin, PETRO VAN DOESBURG, ist Dadaistin. (Sie wohnt in Weimar.) Ich kenne dann noch einen holländischen Pseudodadaisten, er ist aber kein Dadaist. Holland aber,

HOLLAND IST DADA

Unser Erscheinen in Holland glich einem gewaltigen Siegeszug. Ganz Holland ist jetzt dada, weil es immer schon dada war.

Početak Švitersovog članka iz *Merz* br. 1, 1923: „DADA je u Holandiji novost. Samo je jedan Holandjanin. I. K. BONSET, dadaista. (On živi u Beču.) I samo je jedna Holandanka, PETRO VAN DUSBURG, dadaistkinja. (Ona živi u Vajmaru.) Znam i jednog holandskog pseudodadaistu, ali on nije dadaista. Holandija, međutim, HOLLANDIJA JE DADA. Naš dolazak u Holandiju bio je kao veliki trijumfalni marš. Cela Holandija je sada dada, zato što je već bila dada...“

Uvod	5
TEO VAN DUSBURG: ŠTA JE DADA? (1923)	7
KURT ŠVITERS: TEO VAN DUSBURG I DADA (1931)	17
Bibliografska napomena	22

„Dada je jedino efikasno sredstvo koje će vas izlečiti od proлива umetnosti i logike. Dada je pampur na flaši vaše gluposti. Nemojte onda gubiti iz vida da olovni mozak vaše dijalektike nije dovoljno porozan da bi u sebe propustio makar jednu živu i pokretljivu ideju, makar jednu misao sazdanu od leda i vatre...“ — I. K. Bonset (Theo van Doesburg), „Manifest protiv umetnosti i čistog razuma“ (Antikunsten-zuivereredemanifest), *Mécano* 1 („yellow“), 1921.

Na slici: Theo van Doesburg, na balu Bauhausa, Berlin, 1922.

ND DE STIJL

VAN DOESBURG

1917—1931

INTERNATIONAAL MAANDBLAD
VOOR NIEUWE KUNST WETEN-
SCHAP EN KULTUUR
DERNIERNUMERO

noge, kao jedan. Policajci su plakali, publika se besno tukla između sebe, a svako je pokušavao da se dogradi delića buketa; sa svih strana, publika je čestitala i nama i samoj sebi, s modricama ispod očiju i raskrvavljenim nosevima. Bio je to nezabeležni dadaistički trijumf.¹⁷

Voleo bih da sam mnogo više družio s jednim tako nadarenim dadaistom kao što je bio van Dusburg. Svetski dadaizam je u van Dusburgu izgubio jednog od svojih najvećih mislilaca i boraca.

Kurt Švitters, *De Stijl*, januar 1932,
poslednji broj, posvećen Teu van Dusburgu.

¹⁷ U jednom pismu iz 1946, pisanom na „pomalo nesigurnom engleskom“ (Jed Rasula), Švitters se još jednom osvrnuo na to veče: „U Utrehtu (29. I 1923), popeli su se na binu i predali mi gomilu uvenulog cveća i krvavih kostiju i počeli da čitaju nešto svoje, umesto nas, ali Dusburg ih je sve gurnuo u onu rupu u kojoj sedi orkestar, a cela publika je počela da izvodi svoju dadu, bilo je to kao da je dadaistički duh ušao u stotine ljudi, koji su odjednom otkrili da su ljudska bića. Neli je zapalila cigaretu i povikala na publiku, pošto je publika bila vrlo dada, mi ćemo sada biti publika. Seli smo i gledali (kako se otimaju o) naše cveće i koske.“ Kurt Schwitters, pismo od 14. XI 1946, Getty Research Center, Los Angeles; navedeno u Jed Rasula, *Destruction was my Beatrice: Dada and the Unmaking of the Twentieth Century*, Basic Books, 2015, str. 255–256.

Uvod

Ovaj pamflet, najavljen kao predavanje iz „dadazofije“, bio je čitan i distribuiran na velikoj holandskoj dadaističkoj turneji, koju su Teo van Dusburg (pravilnije, Dusburh), Neli van Morsel (Nelly-Péto van Morsel, kasnije Doesburg), Kurt Švitters (Kurt Schwitters) i Vilmoš Husar (Vilmos Huszár) organizovali 1923. Turneja je trajala od 10. januara do 14. februara i obuhvatila je osam gradova, s nešto više nastupa, koji su privukli veliku pažnju publike i štampe. Na turneji su trebalo da učestvuju još neki dadaisti – od 1919, sve do prerane smrti 1931, van Dusburg je bio u najprisnijem kontaktu sa Arpom, Sofi Tojber, Carom, Hausmanom, Rihterom i Švittersom – ali, sticajem okolnosti, samo je ovaj poslednji mogao da se pridruži holandskoj posadi. Teo je bio zadužen za predavanje, Neli je (najavljena kao Petro) svirala Satija („Rag Time Parade“, prekrštena u „Dada-Rag-Time“) i druge avangardne kompozitore, Vilmoš je projektovao senke svojih mehaničkih figura, a Švitters je, kao gost iz Nemačke i čovek od iskustva, trebalo da direktno demonstrira prirodu dade – tako što bi u određenom trenutku, posle Teovog predavanja iz „dadazofije“, bez najave, na dogovoreni znak, počeo da laje, sa svog mesta u publici. Lajao je toliko glasno i prodorno, da je na prvoj večeri, u Hagu, nekoliko osoba palo u nesvest. Drugom prilikom je, opet na dogovoreni znak (Teo za govornicom, smrtno ozbiljan, u crnom smokingu i sa belim puderom na licu, prinosi ustima čašu vode), počeo da trese nos. Taj deo programa je varirao, iz nastup u nastup, sve dok je Švitters mogao da sedi u publici neprimećen; glas o neobičnoj turneji se brzo širio, publika je posle prvih nastupa donekle znala šta može da očekuje, a u Utrehtu će neki dobri građani, revoltirani van Dusburgovim pamfletom (naročito delom koji je napisao Teo dadaistički alias, I. K. Bonset) pokušati da im naprave zasedu – bezuspešno (videti Švittersova sećanja, iz nastavka bukleta). Švittersova uloga se inače nije svodila

samo na tu tačku; u drugom delu programa je čitao neke svoje tekstove, da bi onda, pošto publika uglavnom nije razumela nemački, izvodio svoje „apstraktne poeme“ – što je bio samo nastavak zvučnog urnebesna koji je prethodno pravio iz publike. Posle toga bi obično usledila opšta pometnja, koja se ponekad razvijala u diskusije (uslovno rečeno), ponekad u tuče. Bila je to i poslednja velika dadaistička manifestacija, koja je izazvala opštu pažnju u nekoj sredini, i koja praktično zaključuje period povezanih dadaističkih aktivnosti, koji je započeo 1916.

AG

koji su pali u nesvest, jedna žena je dobila napad grčevitog smeha, koji je punih petnaest minuta držao pažnju publike, a neki fanatični gospodin, u gruboj odeći, proročki je vikao na gomilu, „Idioti!“. Van Dusburgova dadaistička kampanja je odnela odlučujuću pobjedu. To je za posledicu imalo brojne nastupe u svim gradovima Holandije, a van Dusburg je svuda uspevao da na sebe i svoje trupe privuče najžešće napade publike. I uvek iznova, svi mi – Petro (Neli) van Dusburg i Vilmoš Husar takođe su bili u našoj maloj grupi – pokušavali smo da odolimo razbesneloj publici, koju smo i hteli da razbesnimo, pri čemu je Dus, uprkos svojoj crnoj košulji, uvek imao dejstvo crvene maramice. Holandanima su ta savršeno crna elegancija i dostojanstveno držanje delovali stravično provokativno, tako da je on mogao da se poigrava s publikom, da s najvećom pažnjom obrađuje svoju njivicu, ne bi li iz nje niklo nešto novo.

Za mene je najbolje iskustvo bilo ono iz Utrehta. Dok sam najavljiavao veliku i slavnu revoluciju¹⁶ (van Dusburg je bio u garderobi), na scenu je stupilo nekoliko nepoznatih, maskiranih osoba, koji su mi predale jedan vrlo neobičan buket i očigledno htele da preotmu predstavu. Buket je bio visok skoro tri metra i pričvršćen za ogromni drveni ram. Sastojao se od trulog cveća i kostiju, s jednom nesrećno iščupanom kalom (cvet) na vrhu. Pored toga, pred noge buržoaziji bili su položeni i jedan ogromni, smrdljivi venac i izbleдела, svilena lenta, pokupljeni sa utrehtskog groblja. Jedan od te gospode je seo za moj sto i počeo da čita nešto iz neke ogromne Biblije koju je doneo sa sobom. Pošto nisam znao holandski, smatrao sam da je moja dužnost da pozovem van Dusburga, da razmeni koju prijateljsku reč s tim gospodinom.

Ali, nije bilo baš tako. Na sceni se pojavio van Dusburg. *Veni, vidi, vici*. Jednim pogledom je osmotrio situaciju i bez mnogo oklevanja, bez predstavljanja i bilo kakve pompe, gurnuo onog čoveka, sa sve Biblijom i džinovskim buketom, u rupu za orkestar. Bio je to neviđeni uspeh. Od prvobitnih napadača nije više bilo ni traga, ali sada se cela gomila digla na

¹⁶ Šviter je čitao svoju priču, „Uzroci i početak velike i slavne revolucije u Revonu“ („Ursachen und Beginn der grossen glorreichen Revolution in Revon“, prvi deo njegovog nedovršenog romana, *Franz Müllers Drahtfrühling*, objavljen u *Der Sturm*, XIII, 11, 1922).

Helma Schwitters, Nelly van Doesburg, Kurt Schwitters i Theo van Doesburg, za vreme turneje, Hag, januar 1923.

svoga toga, s monoklom i belim puderom na licu, koji je njegovim strogim crtama davao sablasnu ozbiljnost, proizveo efekat koji je bio sasvim prikladno dadaistički. Da navedem njegov vlastiti aforizam: „Život je fantastičan izum.“

Pošto nisam znao ni reči holandskog, dogovorili smo se da bih sa svojom demonstracijom dadaizma trebalo da počnem čim on posegne za čašom vode. Van Dusborg je gucnuo vodu, a ja sam, smešten usred publike, kojoj sam bio nepoznat, iznenada počeo da lajem, iz sve snage. Na drugoj večeri, u Harlemu, svi su očekivali lavež; u stvari, večer je bilo rasprodato, zato što su svi hteli da vide kako van Dusborg uzima čašu vode, a onda čuju mene, koji bi odjednom, bez najave, počeo da lajem. Na van Dusborgov predlog, tada sam preskočio lajanje.¹⁵ To nas je dovelo do treće večeri, u Amsterdamu; ovog puta, iz sale su iznosili ljude

¹⁵ Tada je, naime, počeo da trese nos, opet iz sve snage.

Šta je dada?

Možda ćete se upitati kako neko neupućen u dadaizam, neki nedadaista,¹ može da vam priča o dadi.

Dada: strah i trepet klupskih buržuja, umetničkih kritičara, umetnika, uzgajivača kunića, Hotentota – i ko zna koga još.

Jedna takva tema verovatno je poslednja koja zaslužuje ozbiljno predavanje, što mi ionako nije na kraj pameti.

Zadovoljiću se ako, iz obaveze prema prijateljima, uspem da osvetlim dadaistički odnos prema životu. To mi izgleda naročito uvažno u zemlji koja je još od 1880. hermetički zatvorena za svaki novi izraz života.

Bilo bi zaista pretenciozno s moje strane kada bih mislio kako se tajna dade može učiniti *intelektualno pojmljivom*.

To je nemoguće i to je nešto što ni samim dadaistima nije uspelo.

Dada je lice.

Dada želi da bude življena.

Dada ne želi nikakvu intelektualnu razumljivost.

Dada kategorično odbacuje svaku logičnu vezu između ideja.

„Dada“, kaže Rihard Hilzenbek, „pušta da joj pogledi na svet cure kroz prste, dada je duh koji pleše iznad sveta i njegovih moralnih sistema. Dada je velika paralela relativističkim filozofijama našeg doba; dada

¹ Kao vodeći predstavnik „neoplasticizma“ (uz, naravno, Pita Mondrijana) i urednik časopisa *De Stijl* – čiji su geometrijski modeli i stroga, redukcioniistička filozofija delovali kao sušta suprotnost dadi – Teo van Dusborg je „zvanično“ bio samo dadaistički simpatizer, kao što se ovde predstavlja, iako je i u tom svojstvu bio veoma aktivan, kao živa spona između dade i nekih konstruktivističkih tendencija. Ali, imao je i svoje dadaističko lice ili masku: I. K. Bonseta, s kojim ćemo se upoznati u nastavku. Povremeno bi se tu pojavio i izvesni Aldo Kamini (Aldo Camini), ali Bonset je bio mnogo zastupljeniji. (Sve napomene, osim f. 8 i 10: AG.)

nije aksiom; dada je stanje duha, nezavisno od svih škola i teorija, koje se obraća samoj individualnosti, a da je pri tom ne oštećuje. Dada se ne može svesti na principe.²

Pitanje koje se stalno postavlja dadaistima, „Šta je dada?“, jeste teoretsko i na njega je nemoguće odgovoriti, kao i na pitanja o svim drugim životnim pojavama.

Odgovor na pitanje „Šta je dada?“ mogla bi biti samo neka spontana akcija.

Pogrešno je misliti kako dada spada u kategorije novih umetničkih formi, kao što su impresionizam, futurizam, kubizam, ekspresionizam, itd.

Dada nije umetnički pravac.

Dada je neposredno kretanje života, koje se sukobljava sa svime za šta umišljamo da je od vitalnog značaja.

Dada ne postavlja nikakva pitanja.

Dada je pobijanje opšteprihvaćenog shvatanja života.

Dada je najsnažnija negacija svih kulturnih merila.

Pravi dadaista ne zauzima nijedno stanovište, ni u umetnosti, ni u politici, ni u filozofiji, ni u religiji.

U svim tim znamenjima jedne budave pseudokulture, dadaista vidi samo prevaru. Svaka marka ima prođu, dok se ne izmisli sledeća.

U tim izmišljotinama koje nas odvlače od stvarnosti – i koje možemo zvati Tao, Om, Brama, Jahve, Bog, broj, duh, itd. – dada vidi samo različite etikete iste robe, koja se „razvila iz ničega“ i nameće ljudima uz mnogo tam tamova i bum bumova.

Dada poriče bilo kakav uzvišeni duhovni sadržaj, u životu, umetnosti, religiji, filozofiji ili politici.

Za dadaistu, ceo taj balast počiva na dve stvari: na reklami i sugestiji.

Prema dadaisti, ljudski rod, zbog svojih fetišističkih nagona, sklon je zaslepljivanju određenim prepoznatljivim znacima, koji služe kao reklame i koji se toliko ponavljaju da ostavljaju neizbrisiv utisak. Religija koristi krst, zubna pasta „Odol“ zakrivljenu tubu, Niče guste brkove,

² Richard Huelsenbeck, „Einleitung“, *Dada Almanach*, 1920 („Uvod“ za *Dada almanah*).

Teo van Dusburg i dada

Kurt Švitters (1931)

Svi znaju za van Dusburga, iz časopisa *De Stijl*, za njegov rigorozni razvoj, za njegovo logički utemeljeno stvaralaštvo, ali samo su neki svesni njegovog značaja za dadu. On je bio taj koji je predstavio dadaizam u Holandiji, 1923, s nečuvanim uspehom, pri čemu je, u tom procesu, dobrim delom i sam postao dadaista.

U svom časopisu *Mekano* (Mécano) već se bio dokazao kao vrsni poznavalac dade; u svakom redu koji je napisao, svesno ili nesvesno, oseća se njegov veliki entuzijazam za dadu.

Krajem 1922, Teo van Dusburg je pozvao najistaknutije dadaiste na jedan kongres u Holandiji, koji je trebalo da se održi naredne godine. Nažalost, tada smo pogrešno procenili prijemčivost Holandana, tako da sam, pored van Dusburga, bio jedini dadaista koji je se pojavio na prvoj večeri u haškoj dvorani Kunstkring.¹⁴ Teo van Dusburg je održao uvodno predavanje o dadaizmu, a ja sam trebalo da pružim primer dadaizma. Ali, istina je bila da je upravo van Dusburg, koji se pojavio na bini u smokingu, u besprekornoj crnoj košulji, s belom kravatom i, povrh

¹⁴ Godine 1922, posle Kongresa konstruktivista i dadaista u Vajmaru i Jeni (24–27. IX), održanog takođe na inicijativu van Dusburga (na kojem je Cara održao svoje „Predavanje o dadi“), pao je predlog da se priredi još jedan skup, ovog puta u Holandiji. Taj predlog će zatim prerasti u ideju o turneji. Van Dusburg je očekivao Caru i još neke dadaiste iz Francuske i Nemačke (Arp, Hausman, Ribmon-Densenj), ali samo je Švitters uspeo da dođe na vreme, iako su i ostali, kroz prepisku, učestvovali u osmišljavanju turneje. Do tada, u Parizu i Berlinu nije više bilo organizovanih dadaističkih grupa, tako da je i to osipanje, do kojeg je došlo u glavnim žarištima dade, možda uticalo na „pogrešnu procenu prijemčivosti Holandana“, odnosno, svrsishodnosti jedne dadaističke turneje, u zemlji kao što je Holandija, koja je delovala kao naročito beznadežan teren.

ABONNEERT U OP

MÉCANO

Internationaal tijdschrift voor geestelijke
Hygiene en néo-dadaïsme

ONDER LEIDING VAN
I. K. BONSET. || RIJK GEILLUSTREERD.
PRIJS f 5.— per jaar. || PRÉCIEUS UITGEVOERD.

UITGEGEVEN DOOR
„DE STIJL” — KLIMOPSTRAAT 18 — DEN HAAG.
VRAAGT PROEFNUMMERS.

Tekst najave sa poslednje stranice pamfleta:

Pretplatite se na

MEKANO

Međunarodni časopis za mentalnu higijenu i neodadizam

Uređuje

I. K. Bonset (Teo van Dusburg)

Cena 5 guldena godišnje

Bogato ilustrovano

Vrhunska izrada

Izdavač

„De Stijl“ (De Štil) – Klimopstraat 18 – Den Haag

Tražite probne primerke.

Oskar Vajld homoseksualnost, a Tolstoj kaftan i sandale! Dada ne želi da stvara preobraćenike. Dada je dovoljno iskusna da bi znala kako se mase mogu vezati za „ništa“, samo ako se njeni atavistički nagoni probude sugestivnom reklamom.

U svakoj dogmi, u svakoj formuli, dada vidi klin kojim pokušavamo da zakujemo truli, probušeni čamac (našu zapadnu kulturu).

Dada je najneposredniji izraz našeg bezobličnog doba i želi da i sama bude takva. Dada nema ambiciju za večnošću. Dada se „slaže sa svetom pedeset posto“. Pošto u svemu vidi prevaru, proglašava svet bankrotiranim. Dada bi se mogla nazvati anacionalnim izrazom kolektivnog životnog iskustva čovečanstva iz poslednjih deset godina.

Ono što je u čovečanstvu ostalo latentno, pronalazi svoj izraz u dadi.

Dada je oduvek postojala, ali je prvi put otkrivena u ovo naše doba.

„Dadaista“, kaže Raul Hausman, „ne doživljava svet na naivan način: ni Bog, ni otac, ni neki učitelj ne mogu ga kažnjavati... Dada je praktična detoksikacija sebe, moderno evropsko stanje, antiistočnjačko, antidalekostočnjačko, nemagijsko. Dada je klica nove *vrste ljudi*: kao odbacivanje moralističkog srednjovekovno-hrišćanskog jarma greha, dada je negacija dosadašnjeg poimanja života ili kulture, koja nije tragična već istrošena.“³ Dadaista, prema tome, ne preuzima nikakvu odgovornost za našu kulturu. Dadaisti su dobro poznate sve postavke i pretpostavke naše kulture, u kojoj su za njega „ljudskost i varvarstvo jedno te isto“. Poznate su mu sve mahinacije i trikovi naših elementarnih životnih interesa. On tačno zna kako se fabrikuje duh. Iz svete averzije prema kulama od slonovače naših „velikih ljudi“, on i ne pokušava da bude umetnik, filozof ili reformator. Oslobođen od ambicije za slavom ili društvenim uspehom, on je najslobodniji, najsmireniji, najuravnoteženiji čovek na svetu.

Dadaista, međutim, priznaje ljudskom rodu neke pozitivne vrednosti: instinkt za dominacijom i potrebu za uzajamnim proždiranjem. Svi etički motivi – dobrota, milosrđe, sažaljenje, itd. – za dadaistu su samo maske koje sakrivaju pravu prirodu ljudi. U pozitivne vrednosti

³ Raoul Hausmann, „Dada is mehr als Dada“ (Dada je više od dade) , *De Stijl* 4, n. 3, maj 1921; *Courrier Dada*, Le Terrain Vague, Paris 1958; Alia, Paris, 1992; *Am Anfang war Dada*, Anabas, Steinbach, 1972 (1970).

dadaista ubraja i „karakter“, u smislu da možemo napredovati toliko da živimo i ponašamo se bez lažnih izgovora i skrivenih namera.

Prema Rihardu Hilzenbeku, „Dada se oslanja na sebe i postupa u skladu sa sobom, kao što to radi i Sunce kada se penje na nebo ili drvo kada raste. Stablo ne raste tako što želi da raste. Dada ne opterećuje svoje postupke nijednim motivom usmerenim na neki 'cilj'. Dada ne gaji u sebi nikakve apstrakcije, u obliku reči, formula i sistema, koje bi trebalo primeniti na ljudsko društvo. Nisu joj potrebni nikakvi dokazi i opravdanja, ni pomoću formula, niti pomoću sistema. Dada je sušta kreativna akcija. Dada je porodila tromost i tempo ovog vremena pravo iz svoje glave – dada je izrazito civilizujuća, ali je u stanju da ograničenja svoje pojavnosti u vremenu sagleda istorijski; ona stavlja sebe u svoje vreme.“⁴

II

U ovom trenutku, to kako je, kada i gde nastao taj fenomen nad fenomenima, koji zovemo dada, nije od velikog značaja. Dada obiluje dokumentima. Mogao bih da vam pričam o prvim zloglasnim „soareima“ u *Kabareu Volter* u Cirihu; o tučama u *Galeriji Dada*; o velikim manifestacijama u Njujorku, Parizu i Berlinu; o dadaističkoj propovedi koju je takozvani Oberdada održao u Katedrali u Berlinu;⁵ o skupu, održanom bez znanja štampe, u jednoj pariskoj katoličkoj crkvi,⁶ itd., ali to vam neće približiti suštinu DADA.

⁴ Richard Huelsenbeck, „Einleitung“, *Dada Almanach*, 1920 („Uvod“ za *Dada alamanah*).

⁵ „Propoved“ koju je Johannes Bader „Oberdada“ (Johannes Baader, 1875–1955) održao u Berlinskoj katedrali, 17. XI 1918, pod naslovom „Ne dajete vi ni pet para za Hrista“ (Christus ist euch Wurst; doslovno značenje originalne fraze je mnogo grublje i može se prevesti na više načina), posle koje je bio uhapšen.

⁶ *Excursions & Visites Dada*, 14. IV 1921: program najavljen na inicijativu Andrea Bretona, kojim su pariski dadaisti hteli da odu dalje od teatarskih nastupa, koji su do tada za javnost već postali novi oblik zabave. Iako se program sveo na samo jednu „ekskurziju“, do neugledne crkve Sen-Žilijen-le-Povr, tekst letka je značajan kao pokušaj proširivanja aktivnosti dade na kritiku svakodnevnog života, odnosno, uvreženih modela percepcije i ponašanja; sve to najavljuje i kasnije letrističke-situacionističke preokupacije: „Dadaisti, koji će proći Parizom, u nameri

činjenica da je ceo život nakićen govnama. Ma koliko bili debeli zidovi kojima pokušavamo da se ogradimo od prirode, najminunciozniji proizvodi naših duhovnih zadovoljstva nestaće u toj džinovskoj katapepsiji.

DA LI VAM JE SADA JASNO ŠTA JE DADA?

Weet U nu wat „Dada” is?

1923.

točak),¹³ na kornišu vaše kuće, u borama na licu vaše mlade, u mekoj konjskoj balezi na bulevaru Sen-Mišel.

DRAMADIN HIPOSTRODON

ispoljava se kao plutajuća, gola strvina. Svaki pokušaj da se stvori vlastiti svet, u vakuumu, u kojem bi se živelo neprimećeno, netaknuto rakom PRIRODNE DRAMADE, osuđen je na neuspeh.

Sve što se mrda i polaže pravo na dimenzije, prostor, vreme i pare, puno je mikroba, koji će, pre ili kasnije, doći po svoje. Ni za trenutak ne možete umaći tom škodljivom naličju svog „duhovnog“ iskustva (O, parodijo rajske parade). Možete se zadovoljiti toplim kupkama (= poezija), fazanima boje kalaja (= religija), naočarima od stakla sa srednjovekovnih crkvenih prozora (= umetnost), horizontalno uravnoteženom klackalicom (= filozofija), ali rak u vašem srcu će neminovno nastaviti da se širi. Stotine generacija su mukotrpno pokušavale da prognaju taj rak – da ga prevaziđu – da ga obuzdaju, ne uviđajući da su sami njihovi mozgovi i sadržaj njihovih aspiracija zaraženi istim kancerogenim ćelijama. Dada je krenula u pohod protiv tiranije PRLJAVŠTINE i to je ono po čemu se razlikuje od impresionizma, koji se pomirio s tom štrokom. Cele generacije su požudno udisale pogubna isparenja filozofije, religije i umetnosti, u uverenju da će posledična katapetsija (potpuna svarenost) biti pravo životno stanje.

Mi, neovitalisti, dadaisti, destruktivni konstruktivisti, razotkrili smo krajnju ulceraciju svetskog tela, vičući, „Gledaj, gledaj, tu, tu, tu, ništa, ništa, ništa“. Bez batine iznad naših glava, trenuci spokoja u kojima uživamo ne bi nam bili tako slatki. Ono što najljubomornije čuvamo – kao što nam pokazuje dadazofija – jeste naš prašak za spavanje. Uz redovnu i pažljivu upotrebu tog praška, promakla nam je

DADA nema otadžbinu i nacionalnost. Pojavila se iznenada, na različitim i najudaljenijim mestima, u Americi, Švajcarskoj, Francuskoj, Nemačkoj, itd., iz opšte potrebe za duhovnim samopročišćenjem.

Dada – ta reč, inače, ne znači ništa, i mogla je, kao što primećuje Hausman, da glasi i „Bebe, Sisi ili Lolo“⁷ – nije nastala *a priori*, iz bilo koje teorije. Nastala je iz opšteg suprotstavljanja celom našem načinu razmišljanja.

Dada se proširila praktično iz „ničega“, po velikom, ali ipak ograničenom prostoru, noseći sve sa sobom, da bi se na kraju kristalizovala u negaciju svih farmaceutskih životnih principa.

Dadaisti – u koje danas rado ubrajaju najbolji i najinteligentniji ljudi (kao što su Ajnštajn, Čaplin i Bergson⁸) – jasno su, u skoro svim svojim manifestima, stavili do znanja da ne žele ništa, da ne znaju ništa i da su ništa.

„Dada“, piše Pikabija, „ne oseća ništa, ona je ništa, ništa, ništa.“

Ona je kao vaše nade: ništa.

Ona je kao vaš raj: ništa.

---

da isprave nestručnost sumnjivih turističkih vodiča i cicerona, odlučili su da organizuju seriju obilazaka određenih mesta, naročito onih koja *postoje bez ikakvog pravog razloga*. — Pogrešno je insistirati na pitoresknom (Gimnazija Žanson-de-Saji), istorijski značajnom (hotel Monblan) ili na sentimentalnoj vrednosti („Mrtvačnica“). — Igra još nije izgubljena, ali moramo delovati brzo. — Svojim učesćem u ovom prvom obilasku, doprinećete mogućem poslu destrukcije i potrebi da nastavimo s našim radom, koji ćete ohrabriti u svakom pogledu.“ Letak je bio dopunjen raznim parolama i „oglasima“ („Siromaštvo je luksuz siromaha. Budite prljavi!“, „Perite grudi kao rukavice“, „Skratite nos, kao što skraćujete kosu“, „Distribucija svilenih čarapa za 5,85“, itd.). Taj pokušaj je bio ocenjen kao „neuspeh“, ali, bio je to značajan neuspeh, zato što je nedostatak razumevanja i entuzijazma među samim dadaistima pokazao koliko neki među njima žude za „spektaklom opozicije“, samim tim, ovakvi „izleti“ bili su im „dosadni“. Nadrealisti će kasnije razvijati upravo takva iskustva, koja će onda voditi i do letrističkih-situacionističkih „prolazaka“ (dérive) i „psihogeografije“.

⁷ R. Hausmann, „Dada is mehr als Dada“, 1921, *op. cit.*, „... Bebe, Sisi oder Ollolo...“

⁸ Iz pouzdanih izvora sam saznao da će i grupa francuskih dadaista biti primljena u Akademiju. (Nap. Theo van Doesburg.)

¹³ Panoramski točak (ili „Ferisov točak“, po izumitelju, Georgu Ferrisu), sagrađen za Svetsku izložbu u Parizu 1900.

Ona je kao vaši idoli: ništa.
 Ona je kao vaši političari: ništa.
 Ona je kao vaši heroji: ništa.
 Ona je kao vaši umetnici: ništa.
 Ona je kao vaše religije: ništa.⁹

Dada nije napravljena već nastala.

Dadaista se ne može postati već samo biti.

U prvim, skandaloznim danima posle dadinog rođenja, ni samim dadaistima nije bilo sasvim jasno šta ih je okupilo. U to vreme (oko 1915), dadaizam je imao uglavnom estetski karakter. Postepeno ga se oslobađao, da bi se na kraju okrenuo protiv umetnosti.

Prema dadi, umetnost vredí samo kao spekulacija o atavističkim i fetišističkim nagonima čovečanstva. Umetnost, smatraju dadaisti, nastaje iz potrebe da se ti nagoni prognaju, u čemu se još nije uspelo.

U prizoru modernog sveta dada vidi proizvod svih mogućih kontradikcija i nedoslednosti, bankrotstvo pokušaja da se život objasni s moralističkog stanovišta.

Pokušaji Isusa, Bude, Tolstoja i drugih, nisu vodili ničemu. Dada potpuno odbacuje sve eksperimente u uređivanju te beskrajno promjenljive, haotične i heterogene mase, zvane ljudski rod.

Dada ne priznaje evoluciju. Svaki pokret rađa kontrapokret, jednake snage, i oni se uzajamno poništavaju. Ništa se suštinski ne menja. Svet uvek ostaje kakav jeste. Dada je potpuno odbacila opšteprihvaćenu podvojenost materije i duha, muškog i ženskog i tako dosegla „tačku ravnodušnosti“, koja prevazilazi ljudsko poimanje vremena i prostora.¹⁰ To znači da je dada stekla sposobnost da tačku gledanja i fiksnu daljinu, koji nas drže zatočenim u našoj (trodimenzionalnoj) zabludi, stavi u

⁹ Francis Picabia, „Manifeste cannibale dada“, *Dada* no. 7 („Dadaphone“), Pariz, mart 1920, str. 3.

¹⁰ Referenca na ideje Salomoa Fridlendera (Salomo Friedlaender „Mynona“, 1871–1946), koji je u svojoj knjizi *Kreativna ravnodušnost* (Schöpferische Indifferenz, 1918) spekulisao da bi ljudska svet mogla dostići srednju tačku između dihotomija preko kojih obično opažamo svet. Fridlender je bio blizak prijatelj berlinskih dadaista Raula Hausmana i Hane Heh (Hannah Höch). (Nap. Michael White.)

pokret. Tako je postalo moguće da se prizma sveta sagleda kao celina, a ne samo s jedne strane. U tom smislu, dada je jedna od najsnažnijih manifestacija četvrte dimenzije, transponovane na subjektivnu ravan.

Svakom „da“ dada može istovremeno da pokaže „ne“. Dada je da-ne: ptica s četiri noge, merdevine bez stepenika, kvadrat bez uglova. Dada sadrži pozitivno i negativno u istoj meri. Shvatanje po kojem je dada samo destruktivna, ne shvata sam život, čiji je dada izraz. Boriti se protiv dade znači boriti se protiv samog sebe. Dada želi da okonča podelu na transcendentalnu i svakodnevnu stvarnost. Dada je potreba za jedinstvenom realnošću sveta, sačinjenom od disonantnih i kontrastnih odnosa.

Dada u prirodi ne vidi lep prizor, koji tako rado zamišljamo, već smrdljivi leš, koji zagađuje naša duhovna zadovoljstva i sve odmah dovodi u stanje truljenja: svako, od čistačice do umetnika (što je u suštini isto), vodi bitku protiv prirodnog raspadanja.

Zato bih sada ustupio reč holandskom dadaisti I. K. Bonsetu,¹¹ koji je sve to izrazio poetski, u svom tekstu DRAMADIN HIPOSTRODON (HYPOSTRODON DER DRAMADE).¹²

DRAMADIN HIPOSTRODON, I. K. Bonseta

dadaistička meditacija o strvini,
 podsticanje na protivprirodne radnje.

Nema sumnje da smo oboleli od svojih uverenja. Koliko god da smo pocepáni i rastureni, okićeni fronslama od govana, svi mi još uvek imamo pravo vodimo nekakav život. Ali, pogledajte kakva je strvina ta „priroda“, koju možete videti na pariskom „le grand roue“ (panoramski

¹¹ Dadaistički alias Tea van Dusburga (od 1920), čiji pravi identitet dugo nisu znali ni najbliži prijatelji i saradnici. I. K. Bonset je poigravanje holandskom frazom „Ik ben zot (ja sam lud)“. Pod tim imenom je objavljivao časopis *Mécano* (1922–1924) – uz Švitersov *Merz*, možda najoriginalniju dadaističku publikaciju – u kojem su saradivala još neka poznata dadaistička imena iz Francuske, Nemačke i Holandije. <http://monoskop.org/Mécano>

¹² „Dramade“ ne znači ništa, a „hypostrodon“ bi mogla biti neka potkožna injekcija (ili infekcija).